
Potrzeba i tradycja znakowania zabytków. Znak Błękitnej Tarczy na warszawskich zabytkach

---

Magdalena Wyrzykowska

STRESZCZENIE

Zgodnie z założeniami *Konwencji Haskiej* z 14 maja 1954 roku, znak Błękitnej Tarczy miał pełnić funkcję rozpoznawczą – wskazywać obiekty i środki transportu podlegające ochronie w razie konfliktu zbrojnego. Stał się międzynarodowym symbolem, chroniącym zabytkowe budowle przed dewastacją i zapomnieniem, stosowanym znacznie szerzej, niż przewidziano w *Konwencji*. Wiele światowych organizacji i inicjatyw zajmujących się tematyką dziedzictwa kulturowego przyjęło ten znak jako własne logo. W Polsce Błękitną Tarczę wykorzystuje się do znakowania zabytków w celu zapewnienia im ochrony prawnej oraz rozpoznawalności. Ustawa z 23 lipca 2003 roku wraz z rozporządzeniami Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego określają dokładnie sposoby umieszczania Błękitnej Tarczy na obiektach historycznych. Jednakże wiele znaków umieszczanych jest na budynkach nieprawidłowo: są źle widoczne; psują estetykę elewacji; bywa, iż ich umocowanie niszczy zabytkowe portale.

Znak *Konwencji Haskiej*, zwany Błękitną Tarczą, przyjęty został na mocy dokumentu z 14 maja 1954 roku. Jego projektantem był profesor Jan Zachwatowicz. Symbol ten pierwotnie miał wskazywać zabytkowe obiekty oraz środki transportu przewożące dobra kultury, które podlegają ochronie w czasie konfliktu zbrojnego [Kurzątkowski 1989, s. 92]¹.

Obecnie symbol *Konwencji Haskiej*, oprócz funkcji rozpoznawczej, pełni także funkcję informacyjną. Każda z nich unormowana jest osobnym rozporządzeniem do *Ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

Funkcję rozpoznawczą reguluje *Konwencja Haska* wraz z *Regulaminem Wykonawczym* i *Protokołem* oraz *Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na*

---

¹ Określenie Niebieska (lub częściej: Błękitna) Tarcza w odniesieniu do znaku konwencji Haskiej spopularyzowali przedstawiciele ICOMOS, ICCROM oraz ICOM, nazywając w ten sposób program ratowniczy dla zabytków w razie katastrof i klęsk żywiołowych, przygotowany na Walne Zgromadzenie ICOMOS w 1996 roku [van Nispen]. Program ten realizowany jest przez Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy i – odpowiednio – przez Narodowe Komitety Błękitnej Tarczy.

Ryc. 1. Wzór znaku umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Rozporządzenie to przewiduje obowiązek przygotowania i rozmieszczenia znaków, o których mowa w *Konwencji Haskiej*, w razie wprowadzenia stanu podwyższonej gotowości w sytuacji narastającego bezpośredniego zagrożenia. Określa też formę graficzną znaku, jego wymiary, sposób znakowania nim zabytków nieruchomości, ruchomych, jak również dóbr kultury podlegających ochronie specjalnej i ogólnej.

W celu zapewnienia pełnej widoczności znaku lokalizuje się go na dachu budynku, jego zewnętrznych ścianach lub placach w obrębie nieruchomości. Znakowanie ma charakter tymczasowy i nie może przynieść szkody samemu zabytkowi, symbol *Konwencji Haskiej* umieszcza się zatem na specjalnych płótnach, planszach lub poprzez wysypanie kolorowego kruszywa.

W Polsce abstrakcyjny znak *Konwencji*, nie związany tematycznie z jakimś typem zabytku, pełni również funkcję informacyjną. Wykorzystuje się go do znakowania budowli historycznych w celu zapewnienia im ochrony prawnej i rozpoznawalności.

Zgodnie z art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, zobowiązany jest do umieszczenia na zabytku nieruchomym, wpisanym do rejestru zabytków, znaku informującego, że podlega on ochronie. Wprawdzie w przepisie tym znajduje się sformułowanie „może umieszczać”, jednakże z wielu względów, a przede wszystkim ze względu na kształtowanie świadomości społecznej, należałoby oznakować wszystkie zabytkowe obiekty na terenie kraju [Zeidler 2007, s. 149-150].

W Polsce abstrakcyjny znak *Konwencji*, niezwiązany tematycznie z jakimś typem zabytku, pełni również funkcję informacyjną. Wykorzystuje się go do znakowania budowli historycznych w celu zapewnienia im ochrony prawnej i rozpoznawalności.

W oznakowaniu istotną rolę odgrywa kolor. Do wskazywania niebezpieczeństw i zakazów idealny jest czerwony, który w przyrodzie pojawia się punktowo i najbardziej rzuca się w oczy. Zielień powszechnie występuje w środowisku, dlatego dla znaków wydaje się bezużyteczna, nie przyciągałaby bowiem uwagi obserwatora. Koloru niebieskiego używa się często w znaczeniu zaproszenia lub wskazówki [Frutiger 2005, s. 280-281]. Znak Zachwatowicza jest właśnie błękitno-biały.

Ryc. 2. Warszawa, kamienica przy ul. Smolnej 32

Fot. Magdalena Wyrzykowska

Wygląd znaku oraz jego rozmiary określa *Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Ryc. 1)*². Ukrócono tym samym swobodę formy i treści wcześniej stosowanych tablic informacyjnych, zapobiegając niewłaściwej ich interpretacji i nieporozumieniom.

Każdy właściciel posiadający obiekt wpisany do rejestru zabytków może, w zależności od własnej woli, umieścić na nim Błękitną Tarczę. W tym celu powinien złożyć wniosek do miejskiego lub – w przypadku zabytków położonych poza granicami miasta – wojewódzkiego konserwatora zabytków. Właściwy organ nie ma możliwości odrzucenia takiej prośby, a tarcza zostaje wydana zainteresowanemu do samodzielnego montażu.

Nie wszystkie zabytki wpisane do rejestru są oznakowane Błękitną Tarczą. Wielu starych i cennych budowli nie wy-

posażono w znak *Konwencji*, ponieważ ich właściciel nie postarał się o to, niektóre w ogóle nie posiadają żadnego oznakowania. Wartościowe obiekty bywają narażone na zniszczenie i zapomnienie, a miejscowi i turyści przechodzą obok nich obojętnie. Najszlachetniejsze dobra historyczne nie są z reguły znakowane, gdyż uznano to za działanie zbyteczne, a nawet niszczące estetykę i oryginalność zabytku. Tymczasem można zadać pytanie, czy wszystkie te budowle są znane Polakom i obcokrajowcom jako zabytkowe.

Aktualne ustawodawstwo jest powściągliwe pod tym względem i nie nakłada obowiązku zamieszczania Błękitnej Tarczy na wszystkich zabytkach, zwłaszcza że plansze nakazujące ochronę i zakazujące niszczenia nie zawsze przyczyniają się do pogłębiania wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego. Jak wynika z doświadczenia w różnych krajach, w tym w Polsce, mogą one nawet przynieść odwrotne skutki, prowadzić do badań amatorskich, rabunków i dewastacji. Wandalom nie przeszkadza fakt, iż budynek posiada tablicę informującą o ochronie prawnej, a za swoje występki mogą zostać surowo ukarani [Jaskanis 1999, s. 27]. Niemniej umieszczenie na obiekcie znaku informacyjnego ułatwia wymierzenie kary za zniszczenie obiektu zabytkowego, gdyż sprawca nie może tłumaczyć się swoją niewiedzą co do szczególnego znaczenia takiego obiektu.

Ryc. 3. Warszawa, Gruba Kaska na Tłomackiem

Fot. Magdalena Wyrzykowska

² W rozporządzeniu wzór znaku Błękitnej Tarczy uzupełniono napisem: „zabytek chroniony prawem”, co przekreśliło jego międzynarodowy uniwersalizm.

Ryc. 4. Warszawa, Barbakan na Starym Mieście

Fot. Magdalena Wyrzykowska

Ryc. 5. Warszawa, rogatekka przy ul. Zamoyskiego 36

Fot. Magdalena Wyrzykowska

Można więc powiedzieć, że zmiany w ochronie zabytków w związku z realizacją postanowień *Konwencji Haskiej* w Polsce udoskonaliły nasze przepisy prawne w tej kwestii, a akcja znakowania zabytków ma przyczynić się do podniesienia świadomości ludzi – ich wiedzy na temat ochrony i znaczenia dziedzictwa kulturowego.

Znakiem Błękitnej Tarczy oznakowano wiele budowli historycznych w różnych miejscach Polski. Dobrym przykładem procesu znakowania może być Warszawa – na budynkach umieszczono już 1072 tabliczki (stan z 14 czerwca 2011 roku). Najwięcej można znaleźć wzdłuż Traktu Królewskiego oraz na kamienicach Starego i Nowego Miasta. Informują one mieszkańców, turystów, policję i służby miejskie o wyjątkowej wartości danego obiektu, stanowiąc formę promocji i nakłaniając do szybkiej reakcji w przypadku jego dewastowania.

Kilka lat temu jednorazową akcją znakowania, w ramach której zamontowano 1000 tabliczek, przeprowadziło w Warszawie Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków, a przyczepianie znaków do elewacji zlecono wynajętej firmie. Błękitną Tarczę wiesza się najczęściej

przy wejściu lub bramie wjazdowej do budynku, przeważnie w pobliżu tablicy lub lampki z numerem domu (*Ryc. 2*), czyli w tzw. polu informacyjnym, aby była łatwiej zauważalna [Urzykowski 2007, s. 6]. Jednakże błękitno-biały znak może ginąć w cieniu wielkiej, niebieskiej tablicy posesyjnej. Zdarza się zatem, że nie montuje się go przy wejściu głównym, lecz na frontowej ścianie budynku wzdłuż ulicy. W przypadku niektórych nietypowych zabytków został umieszczony na środku obiektu (np. Gruba Kaśka na Tłomackiem (*Ryc. 3*), Barbakan na Starym Mieście – (*Ryc. 4*). Za nadrzędną bowiem uznaje się zasadę, iż prawidłowe zawieszenie Błękitnej Tarczy polega przede wszystkim na wyborze miejsca najbardziej widocznego dla przechodniów. Błękitna Tarcza zlewa się kolorystycznie z jasną elewacją budynku (*Ryc. 5*), natomiast lepiej widoczna jest na ciemnej ścianie (*Ryc. 6*). Najlepiej też, aby znajdowała się na poziomie wzroku. Znak *Konwencji* niekiedy daje się wkomponować w architekturę – elementy architektoniczne są wykorzystywane jako nośniki różnego rodzaju tablic, w tym również Błękitnej Tarczy (*Ryc. 7*). Efekt takiego ulokowania może być zadowalający estetycznie, gdyż znak, stanowiąc dodany do elewacji akcent wizualny, nie niszczy podziałów architektonicznych i harmonijnego wyglądu fasady. Jednak czasem pogarsza to jego zdolność in-

Ryc. 6. Warszawa, Szpital Praski pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego, al. Solidarności 67

Fot. Magdalena Wyrzykowska

Ryc. 7. Warszawa, kamienica przy ul. Białostockiej 4

Fot. Magdalena Wyrzykowska

Ryc. 9. Warszawa, dom przy ul. Francuskiej 28

Fot. Magdalena Wyrzykowska

formacyjną, gdyż bywa mniej widoczny. Niepokojącym zjawiskiem jest natłok na niektórych budynkach szyldów, a nawet tablic reklamowych (Ryc. 8). Nie współgra to z ideą dbałości o zabytki. W dodatku, jeśli znak informujący o zabytkowym charakterze obiektu jest umieszczony pomiędzy różnymi tabliczkami, jako z nimi równorzędny, niewątpliwie obniża się jego znaczenie. Zdarza się też, że Błękitną Tarczę słabo widać z ulicy, bywa zasłonięta przez ogrodzenie czy żywopłot otaczający budynek (Ryc. 9).

Umieszczenie znaku Błękitnej Tarczy rodzi zatem sporo dylematów; z jednej strony musi być on dobrze widoczny, a z drugiej strony jego obecność nie powinna psuć wartości widokowej i zabytkowej obiektu.

Oznakowanie umieszczane bywa na budynkach nieprawidłowo; jest źle widoczne, a nawet psuje wygląd samej elewacji. Zdarza się, że znaki przykręcane są nie do ściany, lecz do elementów wystroju. Montujące je w ten sposób ekipy dziurawią zabytkowe portale. Tabliczki bywają wieszane bez ładu i składu – raz niżej, innym razem wyżej, to w prawej, to w lewej części obiektu, a czasem pojawia się ich kilka na tym samym obiekcie. Jednakże trzeba zaznaczyć, że takie przypadki to wypadki przy pracy i należą do rzadkości. Źle przymocowane tabliczki są zazwyczaj przenoszone w inne miejsce, a uszkodzenia naprawiane [Urzykowski 2007, s. 6].

Współcześnie ważnym elementem systemu znakowania w Warszawie są również tablice informacyjne MSI³. System został powołany do życia w 1996 roku uchwałą Nr 389/XXXVI/96

³ MSI – Miejski System Informacji.

Ryc. 8. Warszawa, kamienica przy ul. Smolnej 40

Fot. Magdalena Wyrzykowska

Ryc. 10. Warszawa, tablica informacyjna na budynku Hali Targowej „Koszyki”

Fot. Magdalena Wyrzykowska

ówczesnej Rady Gminy Warszawa-Centrum, z czasem wprowadziły go kolejne gminy (obecnie dzielnice). Systemem opiekuje się Zarząd Dróg Miejskich [Internet <http://www.zdm.waw.pl/msi/o-systemie-msi.html>].

MSI obejmuje charakterystyczne niebiesko-czerwone tablice i tabliczki z nazwami ulic i numerami domów, jak również neutralne w kolorystyce poliwęglanowe tablice z informacjami dotyczącymi nazwy budynku i jego historii (*Ryc. 10*)⁴, patronów ulic (*Ryc. 11*), placów i skwerów lub dziejów danego miejsca (*Ryc. 12*). System ułatwia poruszanie się po mieście mieszkańcom i przyjezdnym oraz stanowi element wzbogacający wystrój miasta [Internet <http://www.znaki.pl/index.php/-miejski-system-informacji-znakidrogowe>].

Ryc. 11. Warszawa, tablica informacyjna na budynku przy ul. Emila Wedla

Fot. Magdalena Wyrzykowska

Ryc. 12. Warszawa, tablica informacyjna na budynku przy ul. Wileńskiej

Fot. Magdalena Wyrzykowska

⁴ Zdarzało się w historii Warszawy, iż na budynku umieszczano nazwisko architekta i rok budowy. Te informacje same już mogą mieć historię wartą przypomnienia. Na przykład znana jest tabliczka, z nazwiskiem architekta Mariana Kontkiewicza i datą 1913 rok przymocowana na kamienicy przy ulicy Śniadeckich 23, która została tam umieszczona przez architekta skonfliktowanego ze swoim współpracownikiem. Architekt chciał w ten sposób położyć kres wątpliwościom co do autorstwa projektu [Majewski, Bartoszewicz, Urzykowski, 2006, s. 16].

Literatura

Frutiger A., 2005, *Człowiek i jego znaki*, Warszawa.

Jaskanis D., 1999, *O potrzebie systemowego upowszechniania obiektów archeologicznych w turystyce kulturalnej*, (w:) Z. Kobyliński (red.), *Krajobraz archeologiczny*, Warszawa, s. 24-39.

Kurzątkowski, M. 1989, *Mały słownik ochrony zabytków*, Warszawa.

Majewski, J., Bartoszewicz D., Urzykowski T. ,2006, *Spacerownik Warszawski*, t.1, Warszawa, s. 16.

van Nispen L., 1995, *Niebieska Tarcza. Program pogotowia, pierwszej pomocy i doradztwa* (w): *Obowiązki wobec dziedzictwa a prawa rynku*, Kraków, s. 83-91.

Urzykowski T., 2007, *Podziurawili zabytki*, „Gazeta Wyborcza Stołeczna” nr 12, s. 6.

Zeidler K., 2007, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa.

ABSTRACT

In accordance with the provisions of the Hague Convention of 14th May 1954, the Blue Shield should function as a distinctive emblem – to facilitate the identification of protected cultural property and means of transport during an armed conflict. It became an international symbol protecting historical buildings from devastation and oblivion, used in broader spectrum than it was initially predicted in the Convention. Many international cultural heritage organisations and initiatives adopt this sign as their logotypes. In Poland the Blue Shield emblem is used to mark the monuments ensuring them legal protection and recognition. The Act of Parliament of 23th July 2003 along with the Minister's of Culture and National Heritage regulations define precisely the ways of placing the Blue Shield on the historical objects. However, many plates are placed improperly: they are weakly visible, spoil the aesthetic value of elevation, sometimes their hold destroy the antique portals.
